Vrijheid maakt het verschil

Artikel 23 in het hedendaagse onderwijs - Jaarboekje 2011

ONDERWIJS raad

Vrijheid maakt het verschil

Artikel 23 in het hedendaagse onderwijs – Jaarboekje 2011

Inhoudsopgave

Het thema van 2011
Vrijheid maakt het verschil

Het thema nader verklaard
Geert ten Dam: “Kinderen onderwijzen vanuit een levensvisie”

Historicus over het Nederlandse onderwijsstelsel
James Kennedy: “Het is goed om pluriformiteit institutioneel te erkennen”

Protestants-christelijke basisschool De Driemaster in Amsterdam
Harry Schoonewelle: “Respect voor andere overtuigingen”

Openbare basisschool Meerwerf De Dijk in Den Helder
Maarten Tromp: “De kleine maatschappij”

Vrije (basis)scholen De IJssel en De Zwaan in Zutphen
Ceciel Wolfkamp: “Liefdevol, met oog voor de brede ontwikkeling van kinderen”

Islamitische basisschool Imam Albogari in Den Bosch
Janneke van Eldonk: "Bruggen slaan naar anderen vanuit de islamitische identiteit"

Stanislascollege, zeven katholieke en interconfessionele scholen in Delft, Rijswijk en Pijnacker
Fons Loogman: "Deze maatschappij vraagt sterk om rituelen"

Erasmiaans Gymnasium, openbaar voortgezet onderwijs in Rotterdam
Paul Scharff: "Wel elitair, geen enclave"

Hoornbeeck College, reformatorisch mbo, vijf vestigingen verspreid over het land
Wim Fieret: "Keuzes leren maken vanuit een innerlijke overtuiging"

Tot slot

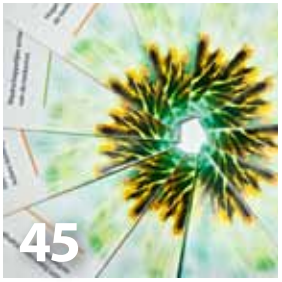

Lijst van uitgebrachte adviezen en verkenningen in 2011

Artikel 23 van de Grondwet

Het Nederlandse duale onderwijsstelsel is in 1917 tot stand gekomen na een lange politieke strijd. Artikel 23 van de Grondwet stelt openbare en bijzondere scholen financieel en kwalitatief aan elkaar gelijk. Het maakt daarmee onderwijsvrijheid mogelijk. Het grondwetsartikel regelt ook de verhouding tussen de overheid en de onderwijsinstellingen. De overheid heeft enerzijds de opdracht actief zorg te dragen voor het goed functioneren van het stelsel als geheel en zo voorwaarden te scheppen voor de ontwikkeling van elk individu. Anderzijds moet zij zich terughoudend opstellen, omdat scholen (ook de openbare) een zekere vrijheid hebben om het onderwijs naar eigen overtuiging in te richten. Artikel 23 ordent, reguleert en begrenst de macht van de overheid in het onderwijs. Een uitgebreide beschrijving van artikel 23 is te vinden in het advies van de Onderwijsraad dat tegelijk met dit jaarboekje verschijnt. Het is getiteld: *Artikel 23 van de Grondwet in maatschappelijk perspectief. Nieuwe richtingen aan de vrijheid van onderwijs.*

Het thema van 2011

Vrijheid maakt het verschil

Nederland heeft een uniek onderwijsstelsel. De overheid bekostigt hier zowel openbare scholen als bijzondere – scholen die zijn gesticht op godsdienstige of levensbeschouwelijke grondslag. Ouders hebben de vrijheid om te kiezen voor een school die het best bij hen past. En scholen zijn tot op zekere hoogte vrij om het onderwijs naar eigen inzicht in te richten. In de landen om ons heen is dat vaak anders. Daar zijn de meeste overheidsgefinancierde scholen levensbeschouwelijk neutraal. De Nederlandse onderwijsvrijheid is in 1917 vastgelegd in artikel 23 van de Grondwet. Het artikel is dus bijna honderd jaar oud. In hoeverre is het nog van deze tijd?

Er zijn voldoende aanleidingen om deze vraag te stellen. De samenleving kent inmiddels een diversiteit aan levensvisies, opvattingen en normen- en waardenpatronen. Die gaat verder dan het huidige onderscheid tussen openbare en bijzondere scholen. Sommige ouders kiezen liever voor een pedagogische visie als grondslag voor een school, dan voor een levensbeschouwelijke of religieuze. Dan is er nog de overheidszorg voor de kwaliteit van het onderwijs, die op gespannen voet kan staan met de vrijheid van scholen om vanuit de eigen grondslag onderwijs te verzorgen. Ook bestaat het beeld dat sommige scholen voor bijzonder onderwijs misbruik maken van hun vrijheid door leerlingen of leraren te weigeren – of dat sommige islamitische scholen hun leerlingen afzijdig houden van de Nederlandse rechtsstaat. In het kielzog hiervan laait regelmatig de discussie over thuisonderwijs op.

Naar aanleiding van deze kwesties heeft de Tweede Kamer de Onderwijsraad gevraagd om een 'gezaghebbende' interpretatie te geven van artikel 23 van de Grondwet. Dat doet de raad in het advies *Artikel 23 van de Grondwet in maatschappelijk perspectief. Nieuwe richtingen aan de vrijheid van onderwijs*. Hij concludeert daarin dat het grondwetsartikel in onze huidige, pluriforme samenleving nog steeds van grote waarde is. Wel is een moderne interpretatie van artikel 23 nodig. Raadsvoorzitter Geert ten Dam licht het advies toe op pagina 7 van deze uitgave. Dit jaarboekje is een aanvulling op het adviesrapport. Het geeft via een serie portretten van schoolleiders een overzicht van de diversiteit die artikel 23 in het onderwijs mogelijk maakt.

De raad heeft zich in 2011 intensief bezig gehouden met het thema onderwijsvrijheid. Vandaar dat dit thema centraal staat in het jaarboekje 2011.

Het thema nader verklaard

Geert ten Dam: “Kinderen onderwijzen vanuit een levensvisie”

Elke ouder wil de beste school voor zijn kind. Het recht op goed onderwijs is dan ook het *leitmotiv* voor de Onderwijsraad in het advies over artikel 23. De conclusie die de raad trekt is glashelder. Het grondwetsartikel waarborgt het recht op goed onderwijs. Wel moet het op enkele punten ruimer worden geïnterpreteerd om beter te passen in deze tijd. Voorzitter Geert ten Dam licht toe.

Mogen Boeddhisten wel of niet een school stichten? Hoe ver mag de overheid ingrijpen in het klaslokaal om de kwaliteit te verhogen? Is een uniforme eindtoets voor basisscholen wenselijk? Hoe bevorderen we sociale integratie? Wat te doen met thuisonderwijs? Veel discussies over onderwijs gaan eigenlijk óók over artikel 23. Over de vrijheid die ouders hebben om te kiezen tussen verschillende vormen van bekostigd onderwijs. En ook over de vrijheid van scholen om programma’s naar eigen inzicht in te richten. “Onderwijsvrijheid heeft veel facetten,” zegt Geert ten Dam. “Het is goed om al die stukjes bij elkaar te nemen en te plaatsen in het kader van artikel 23.”

Dat is precies wat de raad doet in het advies *Artikel 23 van de Grondwet in maatschappelijk perspectief. Nieuwe richtingen aan de vrijheid van onderwijs*. Een belangrijke conclusie die hij trekt is dat artikel 23 in onze pluriforme samenleving het fundament is voor kwalitatief goed onderwijs voor iedereen. Ten Dam licht toe: “Elk individu heeft recht op goed onderwijs. Goed onderwijs is waardevol onderwijs. Dit betekent: kinderen onderwijzen vanuit een levensvisie. Dat geldt voor alle scholen, openbaar en bijzonder. Die levensvisie kan religieus zijn. Maar het kan ook een kijk zijn op de ontwikkeling van het kind, of een opvatting over goed burgerschap. We hebben niet één waardenpatroon in Nederland, daarvoor is de samenleving te divers. Ruimte voor verscheidenheid bevordert onderwijskwaliteit. Artikel 23 past dus heel goed binnen het recht op goed onderwijs.”

Sociale binding

Houd je daarmee niet verschillen tussen bevolkingsgroepen in stand? Juist niet, vindt Ten Dam. “Als je mensen de gelegenheid biedt om vanuit hun eigen levensvisie een school te kiezen, dan stimuleer je gemeenschaps-

vorming. Daaraan is grote behoefte. In onze geïndividualiseerde samenleving is sociale binding nog meer van belang dan vroeger. De school is een van de weinige plaatsen waar jongeren elkaar vanzelfsprekend ontmoeten. Dat kunnen jongeren met een verschillende achtergrond en zienswijze zijn. Maar ook vanuit een gemeenschap met gelijkgestemden kunnen mensen bruggen slaan naar anderen. Verschillen mogen er zijn. Zolang elke school deugdelijk onderwijs biedt en de grenzen van de rechtstaat respecteert."

Artikel 23 biedt die ruimte al bijna een eeuw. De huidige interpretatie van het grondwetsartikel is echter vrij smal. Nederland heeft openbare, katholieke, joodse, protestants-christelijke, reformatorische, evangelische, hindoeistische, islamitische, vrije en algemeen bijzondere scholen. "Ouders die een montessorischool willen stichten of bijvoorbeeld een school voor ontwikkelingsgericht onderwijs, moeten bij een van de bestaande richtingen 'onderdak' vinden. Ze hebben alleen kans van slagen als er in de buurt nog plaats is voor een school van die richting. Voor levensbeschouwelijke stromingen die in Nederland onvoldoende zichtbaar zijn geworteld, is het stichten van scholen niet mogelijk. Het Boeddhisme is bijvoorbeeld in de huidige interpretatie van artikel 23 geen erkende grondslag: het kent wel een omroepvereniging, maar bepaalt van geen enkel ziekenhuis of bejaardenhuis in ons land de identiteit."

De Onderwijsraad pleit voor een ruimere interpretatie van het grondwetsartikel. Ten Dam: "De kracht van artikel 23 is dat dit mogelijk is. Er is geen ingewikkelde grondwetsherziening nodig. Sterker nog, uit onderzoek blijkt dat de wetgever oorspronkelijk een ruimere interpretatie voor ogen stond, waarin ook opvoedkundige opvattingen een plaats hadden. In de loop van de tijd is het begrip richting versmald tot de klassieke zuilen. Wij adviseren om het begrip 'richting' te openen voor andere levensovertuigingen. We kennen in Nederland een lange en rijke traditie van scholen die uit de reformpedagogiek zijn voortgekomen. Voorbeelden zijn de dalton-, jenaplan-, montessori- en freinetscholen. Zij zouden onder de vrijheid van richting moeten vallen. Op dit moment vallen alleen de vrije scholen daaronder. Maar ook nieuwere pedagogisch-levensbeschouwelijke opvattingen zoals ontwikkelingsgericht onderwijs hebben recht op eigen scholen. Juist door het begrip richting niet te reserveren voor gevestigde richtin-

gen, kan onderwijsvrijheid zich bewegen tussen traditie en vernieuwing."

Kwaliteit voorop

De raad vindt dat bij de stichting van een school het begrip 'richting' geen factor meer moet zijn. Alleen het beschikbaar aantal leerlingen moet tellen. Als voldoende ouders verklaren dat ze hun kind naar een nog te stichten school willen sturen, dan is er blijkbaar draagvlak voor de 'grondslag' van die nieuwe school. Wel wil de raad nieuwe scholen direct laten controleren op kwaliteit. Daarom adviseert hij deugdelijkheideisen te stellen vóór de bekostiging, en niet pas daarna. Ten Dam: "Een nieuwe school moet laten zien dat er bevoegde docenten zijn, dat er een schoolplan is, en dat de organisatie en het bestuur op orde zijn. En het onderwijs moet natuurlijk passen binnen de uitgangspunten van de rechtsstaat en de democratische rechtsorde. Enerzijds pleiten we dus voor meer terughoudendheid bij de overheid als het gaat om stichting. Daarmee maken we meer variëteit mogelijk. Anderzijds pleiten we voor een strengere overheid als het gaat om de kwaliteit van de nieuwe school. Wij denken dat dit gerechtvaardigd is, omdat het onderwijs dat kinderen krijgen bepalend is voor hun kansen in de samenleving. Ouders vragen terecht om kwaliteit. En de overheid moet daarop toezien." Om dezelfde reden pleit de raad voor toezicht op het thuisonderwijs.

Maar wat is kwaliteit? Ten Dam: "De overheid mag van scholen vragen dat ze streven naar zo hoog mogelijke leeropbrengsten. In het onderwijsveld en bij ouders is brede steun voor kwaliteitseisen op het gebied van taal en rekenen. Die moeten wel gebaseerd zijn op duidelijke en liefst objectieve wettelijke normen. Dan weten scholen waar ze aan toe zijn. Met andere kwaliteitsaspecten willen we heel zorgvuldig omgaan. Een al te grote inmenging van de overheid staat op gespannen voet met de vrijheid van onderwijs."

Artikel 23 heeft dus alle eigenschappen in zich om antwoorden te geven op complexe, hedendaagse onderwijsvraagstukken. Het kan juist in onze pluriforme samenleving mensen binden, door ze ruimte te geven voor ontplooiing en van daaruit bruggen te slaan naar anderen. Het recht om een eigen onderwijsvisie in praktijk te brengen kan goed samengaan met het recht van ieder kind op goed onderwijs. "Als de interpretatie van het grondwetsartikel met zijn tijd meegaat, behoudt het artikel ook in de toekomst zijn kracht," zegt Ten Dam.

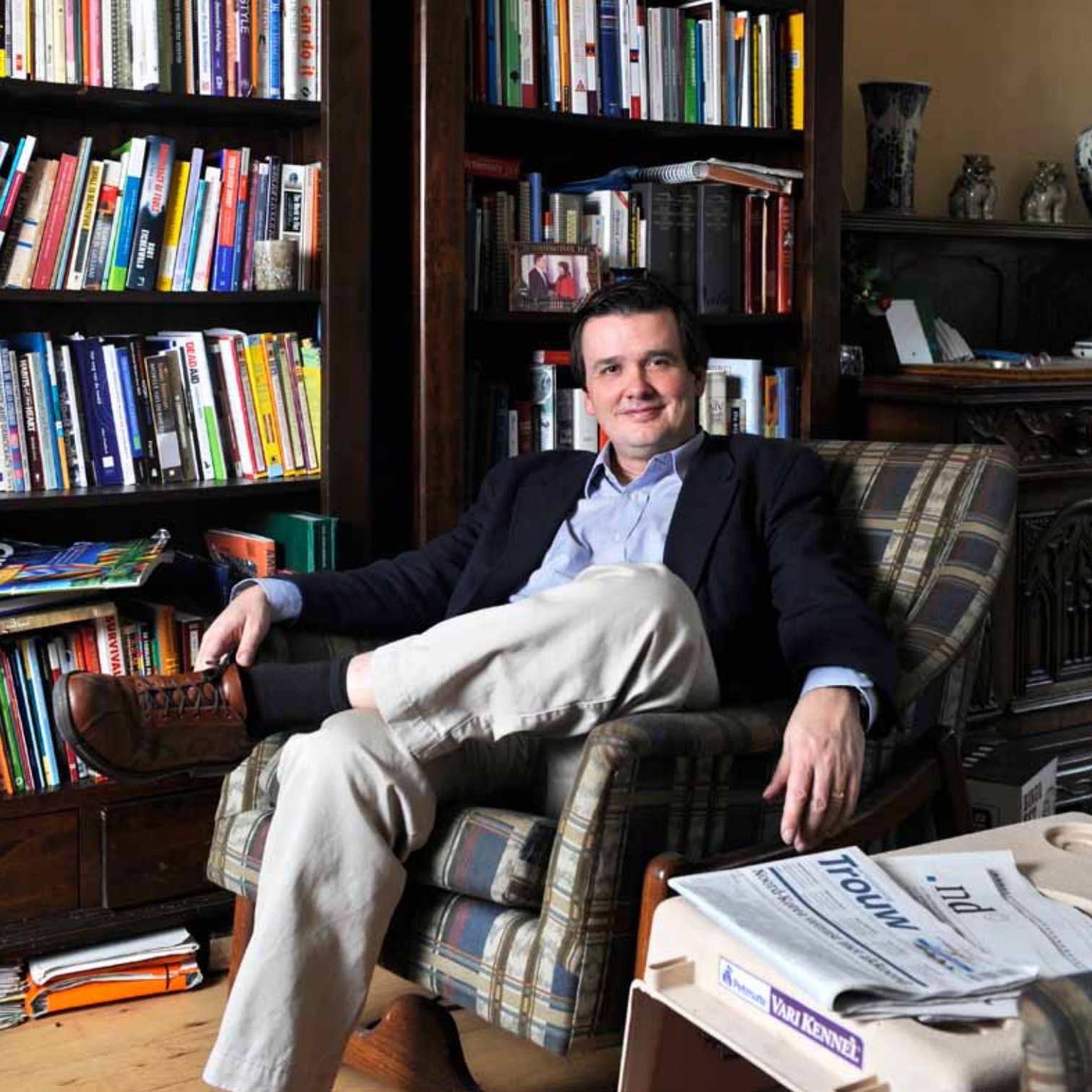
Trouw
VARI KENNEL

Historicus James Kennedy over het Nederlandse onderwijsstelsel

“Het is goed om pluriformiteit institutioneel te erkennen”

James Kennedy, hoogleraar Nederlandse geschiedenis aan de UvA, ziet het ongemak met artikel 23 van de grondwet wel. Het wetsartikel – en de daarin opgenomen onderwijsvrijheid – is immers geschreven voor de samenleving van 1920, niet voor die van 2020. Toch heeft het Nederlandse stelsel grote verdiensten, die zich nog altijd bewijzen. “Onderwijsvrijheid heeft politieke spanningen voorkomen.”

Toen de christelijke Amerikaan James Kennedy in Nederland een school zocht voor zijn kinderen, kon hij kiezen uit openbare instellingen en diverse christelijke scholen. Hij vond het prettig dat hij de voor- en nadelen van de scholen kon afwegen zonder zich druk te maken om de kosten van het onderwijs. “In Amerika wordt alleen het neutraal onderwijs gefinancierd door de overheid. Als je voor je kinderen een christelijke school wilt, dan kost dat duizenden dollars per jaar.”

Daarmee is een van de belangrijkste verdiensten van het Nederlandse onderwijsstelsel genoemd: de keuze die ouders en leerlingen hebben voor onderwijs dat bij hen past. “De variëteit in het aanbod was in 1920 een grote verworvenheid, en is dat nog steeds. Het is niet *one size fits all*. Juist in deze moderne tijd is dit belangrijk. Burgers zijn steeds mondiger en hebben specifieke wensen.” Nederlanders zijn bovendien gehecht geraakt aan die keuzemogelijkheid. Al gebruiken ze die anders dan honderd jaar geleden.

Heibel

In historisch perspectief valt een andere verdienste van het stelsel op. De pacificatie van de schoolstrijd heeft volgens Kennedy de verschillen tussen bevolkingsgroepen verkleind. Onderwijsvrijheid heeft politieke spanningen kunnen voorkomen. “Katholieken en protestanten hebben elkaar niet hoeven bevechten over wat er in de openbare school geleerd moest worden. Zo’n gevecht kan veel eisen van een samenleving. Je ziet het in België, waar de schoolstrijd pas in de jaren vijftig werd beslecht. Maar ook in de Verenigde Staten, waar veel druk staat op wat de openbare scholen wel of niet moeten onderwijzen. Er is al vijftig jaar heibel over de vraag of er gebeden mag worden in de

school; vroeger was er veel discussie over de vraag of de protestantse bijbel of de katholieke moest worden gelezen. Er gaat in Amerika veel energie op aan de richting die de openbare school moet inslaan." Kennedy is blij dat dit in Nederland niet hoeft, dankzij de mentaliteit van *agree to disagree*.

Hij vindt het goed dat er een institutionele erkenning is van het feit dat Nederland een pluriforme samenleving is. Het dempen van spanningen tussen bevolkingsgroepen speelt nog steeds een beetje, al gaat het niet meer om de massa, maar om kleine minderheden. Hij is niet erg onder de indruk van de discussie die nu en dan oplaait over artikel 23, al begrijpt hij die wel. "Er is niet veel animo meer in de samenleving om verschillende scholen te hebben. Maar er is ook niet veel animo om ze af te schaffen. Een aantal jaren geleden leek de urgentie van het debat groot, vanwege de komst van moslims naar Nederland. Toch is dat geen terugkerend punt gebleken." En dan nog: zouden er duizenden moslims staan te trappelen om scholen op te richten, dan is dat *juist* een reden om het grondwetsartikel in stand te houden. "Islamitische scholen moeten dezelfde ruimte krijgen als andere scholen. Dat is het hele punt van artikel 23: dat je ruimte geeft aan mensen waar je het in levensbeschouwelijke zin mee oneens bent. Zij moeten ook de middelen krijgen om hun eigen onderwijs in te richten."

Kennedy gelooft ook niet in een ander bezwaar dat vaak tegen artikel 23 in stelling wordt gebracht, namelijk dat onderwijsvrijheid segregatie in de hand werkt. "Juist het Amerikaanse onderwijsmodel heeft tot veel woonsegregatie geleid, want mensen wilden voorkomen dat hun kinderen bij andere raciale groepen in de lokale openbare school terecht zouden komen. Overigens is het niet bewezen dat segregatie een groot probleem is in Nederland. Afzondering komt wel voor bij scholen voor kleine minderheden, waar levensbeschouwing een zware rol speelt bij de toelating van leerlingen en docenten. Maar het zijn precies die groepen die je de ruimte wilt geven met artikel 23."

Religieuze waarden

Het stelsel functioneert al met al goed. Het godsdienstige aspect ervan is volgens Kennedy zelfs aantrekkelijk voor de huidige bevolking. "Mensen gaan niet meer naar de kerk, maar uit enquêtes blijkt dat zeventig procent van de Nederlanders religieuze waarden belangrijk vindt voor de opvoeding. Ze waarderen het als hun kinderen

via de school een christelijk normen- en waardenpatroon meekrijgen."

Zijn er dan geen nadelen aan de Nederlandse onderwijsvrijheid? Toch wel. Kennedy noemt de bureaucratie van het systeem, en een zekere ondoelmatigheid die ermee gepaard gaat. "Op papier financiert de overheid verscheidenheid, maar in praktijk is dat deels een illusie. Scholen lijken enorm op elkaar." Daar komt bij dat overheidsinitiatieven verkruimelen. Het is bijvoorbeeld moeilijk om programma's voor actief burgerschap in het onderwijs te bevorderen. "Die kun je als overheid niet doorduwen, omdat ze samenhangen met levensbeschouwing. Uit onderzoek blijkt dat binnen Europa de Nederlandse veertien- en vijftienjarigen het minst weten van hun eigen politieke stelsel én het meest vijandig staan ten opzichte van nieuwkomers. Ze weten niet precies wat het betekent om Nederlander te zijn. Ik zeg niet dat je dit probleem oplost als je iedereen naar een openbare school stuurt. Maar het is wel een aandachtspunt, vind ik."

Stimulans

Kennedy erkent dat er een zekere spanning kan zijn tussen vrijheid en de bemoeienis van de overheid met onderwijskwaliteit. Het opschroeven van de minimumeisen zou hiervoor een oplossing kunnen zijn, al is het succes daarvan niet gegarandeerd, zo blijkt uit Amerikaanse voorbeelden. Nederlandse scholen behalen sowieso een betere onderwijskwaliteit dan Amerikaanse. "Openbare scholen in de Verenigde Staten presteren minder goed dan hier, uitzonderingen daargelaten. Er leeft daar een brede democratische notie dat de school er is voor iedereen, en dat de lat voor prestaties daarom niet te hoog moet worden gelegd. Hier moeten de openbare scholen zich meten met de bijzondere. Dat is toch een stimulans om goed te presteren."

Wat is Kennedy's oordeel over het christelijke onderwijs dat zijn kinderen krijgen? Hij neemt het protestants-christelijke gymnasium van zijn dochter als voorbeeld. "Daar hebben ze een identiteitsmedewerker in dienst. Maar je ziet dat leraren en leerlingen allemaal anders staan in die levensovertuiging. Dan krijg je 'een beetje' een christelijke school. Er zijn wel dagopeningen en stichtelijke woorden met kerst – heel kort. En toch is het christelijke normen- en waardenpatroon aanwezig. Je ziet het in het pedagogische klimaat, in hoe men met elkaar omgaat. Een buitenstaander zal het zeker opmerken."

Protestants-christelijke basisschool De Driemaster in Amsterdam

“Respect voor andere overtuigingen”

Het is zijn laatste werkdag, na een 38-jarige carrière in het onderwijs. Maar Harry Schoonewelle, directeur van basisschool De Driemaster in Amsterdam-Noord, spreekt met het enthousiasme van een startende leider over zijn school, de leerlingen en de grondslag. Terwijl de leerlingenpopulatie veranderde, behield De Driemaster zijn christelijke identiteit. Die wordt ruim geïnterpreteerd: “Wij vinden elke godsdienst goed, als je er maar naar leeft en anderen niets oplegt.”

Van de 38 jaar die hij in het onderwijs zit, heeft Schoonewelle er twintig doorgebracht op De Driemaster. De school staat in een Amsterdamse wijk waar in die twee decennia heel wat is veranderd. Veel nieuwkomers kwamen naar de uitdijende buurt. Drie basisscholen kleurden er van ‘wit’ naar ‘zwart’. De vierde, De Driemaster, heeft als enige een gemengde populatie opgebouwd: deels autochtoon, deels allochtoon.

Niet aangepast

Directeur Harry Schoonewelle vermoedt dat de grondslag van de school daarbij een rol speelt. “Wij hebben vastgehouden aan onze christelijke identiteit. Dat betekent dat wij religieus getinte weekopeningen houden en dat we hier op school de christelijke feestdagen vieren. We hebben respect voor andere godsdiensten en voor de vieringen die daarbij horen. Onze leerlingen krijgen vrij voor het Suikerfeest, of voor de kerstviering van de kopten die later is dan de christelijke. Die dagen vieren we niet op school, in die zin hebben we ons niet aangepast. Andere scholen deden dat wel. Wij dragen uit dat we christelijk zijn, al doen we dat *low profile*. We bidden niet op school. Iedereen is hier welkom, van welke achtergrond dan ook. Maar ouders moeten wel instemmen met onze identiteit en met de manier waarop we daarmee omgaan.”

Schoonewelle vertelt de ouders tijdens een intakegesprek over de grondslag van De Driemaster. Die spreekt niet alleen mensen met een christelijke achtergrond aan, maar ook mensen van andere religies of mensen die helemaal geen kerkelijke achtergrond hebben. “Islamieten of autochtone Nederlanders die niets met de kerk hebben, denken vaak: toch goed dat mijn kind iets van een godsdienst meekrijgt, al is die niet de mijne. Heel verschillende mensen kiezen bewust voor deze school.” Zo trekt De Driemaster onder andere Surinaamse leerlingen, Ghanezen, Turkse christenen en kopten uit Egypte. Schoonewelle schat dat een kwart van de leerlingen een religieuze achtergrond heeft en dat driekwart niet-kerkelijk is.

Zeilschip met drie masten

Het komt een enkele keer voor dat ouders na het intakegesprek afhaken. Maar wie eenmaal zijn kind in de bankjes van De Driemaster heeft, doet goed mee. Niet voor niets staat er een zeilschip met drie masten in het logo van de school: de masten staan voor de leerlingen, de ouders en de leerkrachten, die geacht worden met elkaar samen te werken. "Allochtone ouders worden allemaal verwacht bij het kerstspel van de kleuters", zegt Schoonewelle. "Wij tonen respect voor andermans religieuze feestdagen, dus we verlangen het omgekeerde ook. En ze komen ook allemaal."

Voor de kerstviering van de midden- en bovenbouw kiest De Driemaster elk jaar een thema. De werkgroep godsdienst schrijft er een verhaal over, en elke klas bereidt daarbinnen een toneelstuk of een lied voor. Een thema is bijvoorbeeld 'goed zijn voor een ander' of 'oorlog'. Leerkrachten en leerlingen eten na de viering gezamenlijk – "niet overdadig, dat doen we niet als elders op de wereld mensen creperen" – en tot slot is er op het schoolplein een afsluiting met ouders, glühwein, vuurkorven en gezang. Ook hier zijn vele allochtone ouders bij aanwezig.

De andere christelijke feestdagen zijn eveneens belangrijk op De Driemaster, net als de weekopeningen. Voor die laatste komen leerlingen elke maandagochtend samen in de grote, centraal gelegen zitkuil van het schoolgebouw; eerst de kleuters, dan de middenbouw en ten slotte de bovenbouw. De leerlingen luisteren naar een verhaal uit de Bijbel, uit de Griekse mythologie, uit het boeddhisme of het jodendom. Groep 3 t/m 5 behandelen wekelijks in de eigen klas een vervolgverhaal. Vanaf groep 6 werken de groepen wekelijks verder met de methode *Wat geloof jij?* Zo leren de kinderen bijvoorbeeld welke plek de maaltijd heeft in verschillende religies.

Regeltjes

Uit de gemengde gemeenschap van ouders komt een enkele keer een bijzondere wens naar voren. Schoonewelle: "Jehova's getuigen willen bijvoorbeeld niet dat de verjaardag van hun kind wordt gevierd. En we hebben wel discussie gehad met islamitische ouders die niet willen dat kinderen uit groep 3 na de gymles naakt douchen. Dan ga ik in discussie. Ik kom zelf uit het streng gereformeerde Kampen. Daar mocht je vroeger op zondag niet televisiekijken, niet autorijden, niet sporten. Daar is veel in veran-

"Toen ik in Amsterdam-Noord kwam, zocht ik een goede school voor mijn kinderen. Dat deze school christelijk is, vind ik goed. Het botst helemaal niet met mijn eigen geloof. Ik ben moslim. Ik draag een hoofddoek, ik bid en ik lees uit de Koran. De verhalen die Safae op school hoort, zijn precies dezelfde als die van ons. Safea heeft thuis een keer gezegd 'Jezus is god'. Dan zeg ik haar dat hij bij ons een profeet is. Thuis lees ik islamitische kinderverhalen met haar. Het is een goede school, ook in hoe ze met de kinderen omgaan. Het is hartstikke mooi dat het een gemengde school is. Er is respect voor elkaar. Safae vertelde dat er een Egyptisch meisje in haar klas is die geen moslim is. Ze vroeg of dat kon. Ik heb uitgelegd dat er in Egypte moslims én christenen wonen. Het kan dus. Ze gaat ook met Hollandse kinderen om die niet geloven. Er is van alles wat. Ik heb twee meter van mijn huis een zwarte school, maar die wilde ik niet voor mijn kinderen. Ook niet een hele witte, daar zouden ze zich niet prettig voelen."

Hada Nasla, moeder van Safae, groep 7

derd, en dat geef ik als voorbeeld. Ik zeg erbij: het gaat je toch niet om al die regeltjes? Waar in de Koran staat dat een zevenjarige niet mag douchen? Aan het geloof moet je plezier beleven, je moet er blij van worden. We komen er altijd wel uit."

In hoeverre hangt de identiteit van een school samen met de persoon van de directeur? Schoonewelle erkent dat enkele personen in een school het verschil kunnen maken. "Mijn adjunct Joke Alberts en ik hadden altijd veel plezier in het uitzoeken van verhalen voor de weekopeningen. Maar het team staat er helemaal achter. Onder de leerkrachten heeft lang niet iedereen een kerkelijke achtergrond, maar iedereen onderschrijft de identiteit." De Driemaster heeft een godsdienstwerkgroep waarin leerkrachten en directieleden zitten. Die gaat waarborgen dat de school ook in de toekomst te vergelijken is met een voorkomend, gastvrij persoon, die respect en waardering heeft voor anderen. Schoonewelle: "De identiteit is absoluut een belangrijk punt voor mijn opvolger."

Openbare basisschool Meerwerf De Dijk in Den Helder

“De kleine maatschappij”

Binnen driehonderd meter liggen drie basisscholen op een rij in de jaren-zestig-wijk van Den Helder: een katholieke, een christelijke en daartussen de openbare school. “De deugd in het midden”, lacht schooldirecteur Maarten Tromp. Niets ten nadele van de andere twee, maar deugden staan op zijn school zeker centraal. Met het concept De Vreedzame School is er veel aandacht voor normen en waarden. De school onderstreept dat met het eigen profiel ‘sportief en ondernemend’.

“Jaren terug was de term ‘openbare school’ beladen. Die stond synoniem voor het ontbreken van normen en waarden. Dan kun je wel hard roepen dat dit niet waar is, maar beter is het om het in de praktijk te laten zien”, aldus Maarten Tromp, al elf jaar schooldirecteur van De Dijk.

Handen en voeten

Hij besloot daarom zeven jaar geleden zich aan te sluiten bij De Vreedzame School. Dit programma streeft naar een gemeenschap waarin iedereen zich betrokken en verantwoordelijk voelt en op een positieve manier met elkaar omgaat. “Het geeft handen en voeten aan onze openbare identiteit, bijvoorbeeld door de ontwikkeling van een respectvolle en tolerante houding. We moeten het samen doen, dat is het fundament. We zijn hier in het klein de maatschappij die we in het groot willen zijn.” De behoefte aan profilering is ook groter, nu bijzondere scholen steeds meer gaan lijken op openbare. “Het openbaar onderwijs moet zich duidelijker gaan manifesteren ten opzichte van de denominaties.” Dat was een extra reden om voor De Vreedzame School te kiezen.

Het keurmerk ‘vreedzaam’ hangt niet zomaar als een groot bord in de hal, het is verweven in het onderwijs. Iedere leerling heeft er aan het eind van zijn schoolperiode 320 uur les in gehad: conflicthantering, elkaar bevragen over achtergrond en standpunten. In ieder lokaal hangen ‘opstekers’, kaartjes met complimenten. En de leerlingen maken kennis met andere geloven. Levensbeschouwing hoort juist thuis in het openbaar onderwijs, is de visie. Groep 5 en 6 bezoeken een katholieke kerk, een hindoetempel, en een moskee. “Om te erváren hoe mensen die geloven beleven. Anders blijft het duister hoe het er toegaat. Ook dat doen we met respect: op de ochtend dat ze naar de moskee gaan, eten de leerlingen bijvoorbeeld geen varkensvlees.” De Dijk vindt het belangrijk dat de jeugd de kans krijgt zelf te kiezen: “Geloof is geen eenrichtingsverkeer.”

Het huidige politieke klimaat vraagt om zo'n benadering, vindt Tromp. "We zitten in een fase van polarisatie, ook in de politiek. Die geeft een slecht signaal af door bepaalde groepen af te kraken. Ik merk dat ouders om die reden niet voor een openbare school kiezen. Die zijn erop tegen dat hun kind in aanraking komt met andere geloven. Dat hoor ik via de medezeggenschapsraad en collegascholen, maar ook rechtstreeks van ouders, tijdens kennismakingsavonden. Als dat thuis de moraal is, dan ben je als school nergens. Maar wij blijven ons punt maken."

Wordcloud

Respect voor andere landen en culturen heeft de school ook bevorderd in het Comeniusproject. De klassen stuurden eigen dvd's aan klassen uit Italië of Polen, de leerkrachten deden mee aan een uitwisseling. Nu loopt het project 'Sportief door het land', waarbij de groepen onderzoeken wat de specifieke sport is van een bepaald land. Denk aan cricket in Engeland.

Tromp maakt een bruggetje naar het schoolprofiel: sportief en ondernemend. Dat De Dijk een sportieve school is, valt meteen op. Naast het kantoor van de directeur (zelf basketbalcoach geweest bij een eredivisieclub) staan bekers en hangen teamfoto's. Het woord 'sport' licht het grootst op in de *wordcloud* op de schoolwebsite. Tromp ziet drie voordelen van sport. Het is gezond, sporten gaat overgewicht tegen. Het stimuleert hersenactiviteit: sporten is goed voor het leren. En bovenal bevordert sport de sociale competenties: "Kinderen leren samenwerken, winnen en verliezen, een scheidsrechter dulden… vaardigheden die je in de samenleving nodig hebt." De school neemt deel aan toernooien, maar Tromp benadrukt dat sport er continu is: "We werken samen met een sportschool in de buurt. Die verzorgt bij ons spinning, zumba en andere danslessen. Zo komen kinderen ook na schooltijd met elkaar in contact. En voor veel gezinnen maakt het de drempel om te sporten echt lager."

Holle kreet

Ook eigen verantwoordelijkheid past goed bij De Vreedzame School. "Democratisch burgerschap kan zo'n holle kreet blijven. Wij geven de kinderen veel verantwoordelijkheden. De 'groters' solliciteren bijvoorbeeld naar klussen op school. Vroeger wezen we kinderen daarvoor aan. Nu geven ze zichzelf op voor bepaalde taken en moeten ze hun sollicitatie ook motiveren. Sommige leerlingen

"Wij komen alletwee uit een katholiek gezin, maar geloofsovertuiging stond niet bovenaan ons lijstje toen we een school zochten. We bekeken er verschillende en De Dijk sprong eruit. Ook omdat mijn dochter, die toen erg aan mij hing, binnen vijf minuten al ergens aan het spelen was. Het bleek een goede keuze. Al na de eerste schoolweek vroeg de juf: zo zie ik haar gedrag, merken jullie dat thuis ook? Haar faalangst wordt op een speelse manier aangepakt. De Vreedzame School spreekt me aan: ruzies worden gelijk opgelost, voorvallen worden serieus genomen, kinderen spreken elkaar aan zonder schoppen of slaan. In de les worden conflicten met een aap en een tijger nagespeeld. Ik vind dat juist in deze samenleving belangrijk, er is zo veel agressie. Onze school laat zien dat het op een andere manier kan: met praten kom je verder. Ik ben daar misschien ouderwets in, ze zeggen bij mij ook 'u' tegen volwassenen, maar ik voel me daarin begrepen door de school. Verder vind ik het heel goed in deze tijd van Nintendo's dat de school sport en beweging stimuleert."

Judith van Kesteren, zoon in groep 2, dochter in groep 6

openen om 8 uur de schoolhekken; anderen houden het schoolplein schoon. Sindsdien hoeven we ze veel minder aan te spreken: het hek gaat nooit meer te laat open, en het plein lijkt altijd net geveegd."

Tromp wijst erop dat burgerschap en respect niet getoetst worden. "De regering en de inspectie rekenen ons af op taal en rekenen. Wij scoren daarop goed in het midden. Maar kijk eens wat we ernaast doen! Wat zeggen die *rankings*? Dan denk ik: hoe zit het met het plezier voor de kinderen?" Tromp ziet hierin een parallel met schoolsport versus topsport: "Nu moet je de basis leggen voor lol in het samen sporten. Dat fanatieke trainen en die echte competitie volgen later wel. Laatst nog hebben we op een toernooi alle wedstrijden verloren. Bij het ijsje na afloop vroeg de groep: 'Volgend jaar weer meester?'. Dat enthousiasme wil ik blijven kweken. De school is er om te leren, maar wel met plezier. Pas als je je geaccepteerd voelt, kun je renderen."

Vrije (basis)scholen De IJssel en De Zwaan in Zutphen

“Liefdevol, met oog voor de brede ontwikkeling van kinderen”

De Nederlandse vrije scholen behoren tot het bijzonder onderwijs. Ze hebben een antroposofische grondslag. In krimpregio Zutphen zoeken de vrije scholen naar de gulden middenweg tussen enerzijds vasthouden aan de eigen pedagogische aanpak, en anderzijds aanpassen aan de steeds strengere eisen van overheid en ouders. Dat lukt goed. “Er blijft gelukkig voldoende overeind,” zegt schooldirecteur Ceciel Wolfkamp.

Wolfkamp is directeur van De IJssel en De Zwaan, twee van de drie vrije basisscholen in Zutphen. Een collega is directeur van de derde school, De Berkel. Zutphen geldt als de bakermat van de antroposofie in Nederland. Gezamenlijk hebben de drie scholen zo’n 600 leerlingen. De kinderen volgen onderwijs dat is gebaseerd op het gedachtegoed van Rudolf Steiner, de grondlegger van de antroposofie. Uitgangspunten zijn onder meer dat kinderen niet alleen leren met hun hoofd, maar evenzeer met hun hart en hun handen, dat er (mede daarom) veel aandacht is voor kunstzinnige en ambachtelijke vakken en dat het onderwijs rekening houdt met de periode waarin kinderen maximaal kunnen leren. Het vrijeschoolonderwijs kent dan ook een doorlopende leerlijn voor vier- tot achttienjarigen. Zo worden fabels en legenden aangeboden rond het zevende levensjaar, breuken rond het tiende. De kleuters vormen een aparte groep. De kern van hun onderwijs is het vrije spel, waarin ze van elkaar leren en waarmee ze ook beginnende geletterdheid ontwikkelen. De kleuterleerkracht beslist samen met collega’s wanneer de kinderen ‘schoolrijp’ zijn. Na de kleutergroep gaan kinderen naar groep 1 (in het reguliere onderwijs groep 3). De hoogste groep op de basisschool – de ‘onderbouw’ – is groep 6 (regulier groep 8).

Het woord ‘vrij’ in de naam staat niet voor de vrijheid die kinderen hebben om te doen en laten wat ze willen, maar voor de vrijheid die de leerkracht (of de school) heeft om het onderwijs naar eigen inzicht in te vullen. De kerndoelen die gelden voor het hele onderwijs zijn leidend, maar de leerkracht stemt de leerstof af op de leerbehoefte van de groep. Wolfkamp: “Hij kiest ook in welke mate hoofd, hart en handen evenveel aandacht krijgen.”

Zwaar weer

Die vrijheid om het onderwijs naar eigen inzicht in te vullen staat onder druk, zegt Wolfkamp desgevraagd. “Het aantal leerlingen neemt af en financieel zitten we in zwaar weer. We moeten zoeken naar andere organisatievormen. Zo zijn combinatieklassen mogelijk. Maar daarvoor moeten we enigszins inleveren op ons antroposofisch gedachtegoed. Bij ons is de vertelstof per klas heel belangrijk: verhalen die zo zijn gekozen dat ze passen bij de leeftijd van het kind. In combinatieklassen moet je dit in een andere vorm gieten.”

Daarnaast heeft de verantwoording die scholen moeten afleggen aan de inspectie consequenties voor het vrijeschoolonderwijs. Wolfkamp: “We werken met periodeonderwijs, dat wil zeggen dat een klas gedurende een periode van drie of vier weken aan één onderwerp werkt, bijvoorbeeld rekenen of geschiedenis. Leerkrachten bereidden eerst de lessen deels in hun hoofd voor. Elke dag reflecteerden ze op wat de kinderen hadden gedaan en beslisten ze welke onderdelen extra aandacht nodig hadden. Dat kan niet meer. De inspectie verlangt dat we heel precies verantwoorden wat we doen. We moeten de lessen op papier voorbereiden en aangeven wat de tussen- en einddoelen zijn. Er wordt ook een logboek bijgehouden. Toetsen analyseren we nauwkeurig. Voor zorgkinderen zijn de eisen nog strenger. En ouders vragen ook steeds vaker om waarborgen van kwaliteit. En terecht.” De vrije scholen trekken wel duidelijke grenzen. “De kleutertoets doen we niet,” zegt Wolfkamp.

Al met al vindt Wolfkamp dat er voldoende ruimte overblijft voor het eigene van de vrije school. Op De IJssel en De Zwaan gebruiken de leerkrachten een leesmethode die is aangepast om betere resultaten te halen, maar die nog steeds uitgaat van beelden bij de letters. Computers hebben hun intrede in de school gedaan, maar alleen in klas 5 en 6. Andere dingen blijven zoals ze waren. In het schoolgebouw van De IJssel bevindt zich een prachtige, grote zaal, uitgevoerd in natuurlijke materialen en voorzien van een groot podium. De zaal wordt intensief gebruikt voor activiteiten en lessen die heel kenmerkend zijn voor het vrijeschoolonderwijs: theater, euritmie, samenkomsten met leerlingen en ouders. De combinatie van bewegen en leren is nog steeds heel belangrijk, de kinderen klappen of stampen bijvoorbeeld bij het leren van tafels. Verder gaat de leerkracht drie jaar mee met dezelfde klas; de afwisseling komt via de

"Ik kom niet uit een antroposofische omgeving, maar ik ben wel geïnteresseerd in de antroposofie. Ik vind een aantal dingen belangrijk die ermee samenhangen: gezond eten, bewegen, verantwoord omgaan met de natuur. Via een vriendin kwam ik voor het eerst op een vrije school en het viel mij op hoe gelukkig de kinderen eruit zagen. Ik voelde me direct goed bij de sfeer en de uitstraling van De IJssel. Het team kijkt goed naar elk kind, staat er echt omheen. Als een kind iets extra's nodig heeft, nemen leerkrachten de moeite erachter te komen wat passend is. Mijn zoon krijgt gedegen onderwijs. In zekere zin is het een klassieke vorming, want voor toneelstukken leert hij hele stukken 'oude ' tekst uit zijn hoofd. De oude beschavingen krijgen veel aandacht. Voor het vervolgonderwijs twijfelen we tussen de bovenbouw van de vrije school en een reguliere school met tweetalig onderwijs. In de bovenbouw van de vrije school zitten niet langer leerlingen van verschillend niveau door elkaar. Er is een verdeling in mavo, havo en vwo. Vanuit antroposofisch oogpunt is dat misschien inleveren op de filosofie, maar als ouder van een havo/vwo-kandidaat vind ik het wel zo prettig."

Jacqueline Groenwold, moeder van Arend, klas 6

vakleerkrachten voor muziek, houtbewerking, tuinbewerking, euritmie en vreemde talen. En dan zijn er nog de jaarfeesten die heel belangrijk zijn op de Zutphense scholen, net als de betrokkenheid van de ouders.

Draken verslaan

Die betrokkenheid is onverminderd groot. De vrije scholen trekken een redelijk homogeen publiek: veel autochtone, goed opgeleide Nederlanders. Niet allemaal hebben ze een antroposofische levensbeschouwing, maar ze onderschrijven wel de grondslag van de school. Ook mensen die willen dat hun kinderen hun kunstzinnige kant goed ontwikkelen, kiezen voor dit type onderwijs; of mensen die de band met de natuur belangrijk vinden. Er is enig onderscheid tussen de drie basisscholen. Wolfkamp: "De Zwaan zoekt meer dan de andere twee naar een eigentijdse aanpak. Het is er wat minder strikt. In het verleden werd bijvoorbeeld het Sint Michaëlsfeest traditioneel gevierd. De kinderen verslaan daarbij een draak en tonen zo hun moed. Op De Zwaan gebruiken we daarvoor nu ook andere vormen, bijvoorbeeld kano's waarmee de kinderen uit klas 6 zo hard mogelijk de Berkel in roetsjen. Zo kijken we op De Zwaan steeds naar wat het beste past bij 2012. Het kind staat anders, wakkerder in de wereld. Dat vraagt een andere aanpak. Leerkrachten geven gedifferentieerd les, elk kind wordt op zijn niveau aangesproken."

Wolfkamp vat het karakter van het onderwijs samen: "De vrije school is een omhullend, liefdevol persoon, die aardig is voor kinderen, goed kijkt naar hun brede ontwikkeling, naar het plezier in leren en naar wat daarvoor in deze tijd nodig is. Iemand die niet jong of oud is, maar die oog heeft voor wat deze tijd vraagt van kinderen. Hij brengt het goede van traditie en het noodzakelijke van deze tijd bij elkaar."

Basisschool Imam Albogari in Den Bosch

“Bruggen slaan naar anderen vanuit de islamitische identiteit”

De Bossche basisschool Imam Albogari is een multiculturele samenleving in zichzelf. Kinderen van zeer verschillende herkomst zitten in kleine klassen bij elkaar: Turks, Marokkaans, Somalisch, Iraans. Wat hun ouders aantrekt in de school, is de islamitische grondslag. Janneke van Eldonk koos als autochtone Nederlandse heel bewust voor het directeurschap van deze school: “Wat me raakte, was dat het bestuur een bruggenbouwer zocht”.

Aan de deur van groep 2 hangt een A4’tje met daarop de tekst: ‘Oh Allah, laat ons heel veel leren’. Binnen oefent een groepje kleuters het liedje *Berend Botje ging uit varen* met een bijbehorend dansje. Verderop komen groep 5 en 6 net terug van een natuurwandeling. De kinderen schudden griezelend uilenballen uit plastic zakjes. Imam Albogari is een gewone basisschool, waar de honderd leerlingen gewone dingen leren. Maar het is ook een bijzondere school, omdat de kinderen vanuit het islamitische geloof worden voorbereid op de Nederlandse samenleving. Iedereen is hier welkom, maar in praktijk zijn de leerlingen zonder uitzondering van allochtone afkomst. Een enkel meisje draagt een hoofddoek.

Universele waarden

Directeur Janneke van Eldonk – zelf van huis uit katholiek, net als ongeveer de helft van haar team – legt uit wat de islamitische identiteit betekent. “Alle scholen van het islamitische bestuur SIMON werken vanuit zeven islamitische kernwaarden. Een daarvan is verdraagzaamheid. Daaronder vallen verwijzende waarden als respect voor elkaar en empathie. Een andere kernwaarde is rechtvaardigheid. Daarbij hoort bijvoorbeeld dat iedereen gelijkwaardig is en dat je voor elkaar zorgt. Voor mij zijn dit universele waarden. Ze komen steeds terug in de school en in de lessen. Niet alleen in de godsdienstlessen en bij wereldoriëntatie, maar ook in de manier van omgaan met elkaar. De goededoelenacties die we doen tijdens het Offerfeest komen er ook uit voort. Net als meedoen met De Vreedzame School, een programma voor sociale competentie en democratisch burgerschap. Voor leerlingen én ouders leggen we regelmatig een link met een vers uit de Koran bij de dingen die we doen. Daarnaast vieren we natuurlijk de islamitische feestdagen. En elke dag begint met

het voordragen van een vers uit een Soera, een hoofdstuk uit de Koran. De christelijke feestdagen en Sinterklaas vieren we niet, maar we vertellen er wel over."

Een belangrijke – ook godsdienstige – opdracht van de school is om het beste uit de kinderen te halen. Van Eldonk: "We bieden ze kwalitatief goed onderwijs en geven ze de kans zich sociaal-emotioneel te ontwikkelen en een goed burger te worden." Voor de laatste twee aspecten komt steeds meer aandacht. Imam Albogari heeft jarenlang hard gewerkt aan betere taal- en rekenresultaten. De school heeft zich losgemaakt van het inspectieoordeel 'zwak' en valt nu, net als de acht andere SIMON-scholen, onder het basistoezicht. "De focus op onderwijskwaliteit blijft", zegt Van Eldonk. "Maar er is meer ruimte om ook naar andere zaken te kijken. Wij helpen kinderen te worden wie ze zijn. Maar wat betekent dat precies? En wat vraagt dat van het team? Dat is een zoektocht. Ook heel belangrijk is dat we de verbinding willen leggen met de buitenwereld; met de buurtbewoners en met andere scholen. We nodigen de buurt regelmatig uit, bijvoorbeeld bij het Suikerfeest. Een grote uitdaging is dat we samen met een katholieke basisschool een brede school gaan vormen, in één gebouw. Het is een prachtige kans om elkaar beter te leren kennen."

Nederlands gesproken

Het professionele bestuur van de SIMON-scholen bestaat tien jaar. De tijd dat islamitische basisscholen onder het gezag van de moskee vielen, is voorbij. De diversiteit onder de scholen is nog steeds groot, maar gezamenlijk hebben ze veel meer dan vroeger oog voor onderwijskwaliteit en voor een moderne invulling van hun identiteit. Dat is ook genoodzaakt door de manier waarop de samenleving naar de scholen kijkt. Van Eldonk: "Sommige mensen denken dat we hier alleen aan godsdienst doen of dat er geen Nederlands wordt gesproken. We willen van dat beeld af. Iedereen is hier welkom om te komen kijken hoe het toegaat. We gaan graag de dialoog aan. Laten we het hebben over de overeenkomsten tussen bevolkingsgroepen, niet over de verschillen. Zoveel verschillen zijn er trouwens niet."

Imam Albogari steekt veel energie en tijd in het betrekken van de ouders bij de school. Van Eldonk heeft gemerkt dat daarbij de taal een barrière opwerpt. "Ik moet goed opletten wat ouders wel en niet begrijpen. Soms vind ik iets heel logisch, maar is het niet goed overgekomen. We moeten

"Ik voelde me niet thuis op de katholieke school waar mijn kinderen eerst zaten. De vooroordelen begonnen al op het schoolplein. Door mijn hoofddoek dachten ze dat ik geen Nederlands kon spreken. Mijn kind werd gepest. Toen ik hier wilde gaan kijken was mijn man bang dat de school te extreem zou zijn. Maar als je binnenstapt, dan zie je hoe het echt is. Hier kwam ik erachter dat mijn oudste kind een reken- en taalachterstand had. De sfeer is goed. Mijn kind hoort hier thuis."

Ajda Sari-Ozdemir, moeder van Samet en Sinem, groep 2 en 7

"Ik vind het belangrijk dat mijn kinderen iets mee krijgen van hun islamitische achtergrond. Tegelijkertijd krijgen ze net zo goed les hier als op een andere school. Daar is veel in verbeterd sinds ik zelf op een islamitische basisschool zat. Wij waren proefkonijnen. Hier spreekt de godsdienstlerares kindertaal. Ze heeft de pabo gedaan, ze kent de technieken. Dat is heel anders dan vroeger, veel minder zwaar en op een ander niveau. Als dit al goed is, geeft het vertrouwen voor de rest van de school. En de kinderen leren veel van elkaar. Ze krijgen meer te maken met diversiteit dan op andere scholen."

Fatma Kort, moeder van Jozef, groep 1

meer moeite doen dan andere scholen om alle ouders te bereiken. Dat komt ook doordat onze leerlingen lang niet allemaal in de buurt wonen, ouders lopen niet makkelijk binnen. We bellen ze op voor ouderavonden. Ik zie wel een omslag. Ouders willen graag dat het goed gaat met hun kind en hebben steeds meer behoefte aan informatie. De groep die heel betrokken is bij de school, praat graag met ons mee, bijvoorbeeld over identiteit."

Van Eldonk is ervan overtuigd dat mensen de kans moeten krijgen om vanuit hun eigen identiteit een brug te slaan naar anderen. Juist in een tijd waarin de houding ten opzichte van minderheden verhardt. "Iedereen moet integreren, daar ben ik helemaal voor. De ouders van onze kinderen willen heel graag. Maar je moet de stap naar de samenleving kunnen maken op een manier die bij je past, vanuit wie je werkelijk bent. Mensen hechten aan hun eigen club, ze kiezen voor veiligheid. Imam Albogari zoekt de verbinding vanuit het geloof, dat vind ik prima. De school is te vergelijken met een gedreven persoon, een resultaatgerichte bruggenbouwer. Hij staat open voor diversiteit, heeft respect voor anderen en wil gekend worden door zijn omgeving. Voor mij is de vrijheid om te zijn wie je bent een groot goed."

Stanislascollege, zeven katholieke en interconfessionele scholen in Delft, Rijswijk en Pijnacker

“Deze maatschappij vraagt sterk om rituelen”

Op iedere locatie van de fusieschool staat een beeld van Stanislas Kostka, waarnaar het college vernoemd is. De lijfspreuk van deze katholieke Poolse jongen luidde: voor het hogere ben ik geboren. Welke betekenis heeft deze spreuk voor het Stanislascollege? En hoe geeft de school de spreuk betekenis in het voortgezet onderwijs? Rector Fons Loogman licht toe.

Het Stanislascollege is in 1948 opgericht door jezuïetenpaters, op de locatie Westplantsoen in Delft, waar rector Fons Loogman kantoor houdt. Op het schoolterrein staan naast het gebouw voor de ruim 1700 havo/vwo-leerlingen ook een kapel en een patershuis. Enkele paters hebben jarenlang voor de klas gestaan en zijn nu nog aan de school verbonden als docentencoach. Loogman: “Veel scholen zijn op zoek naar ‘smoel’. Wij hebben er van oudsher één. Toen ik hier in 1999 aantrad als rector, en me in het eigene van de school ging verdiepen, vond ik dat we die identiteit veel meer konden benutten. We zijn de enige jezuïetenschool in Nederland. Laten we er wat mee doen!” Hij nam naast de algemene leiding ook identiteit in zijn portefeuille.

Heel de mens

Sindsdien heeft het management de Ignatiaanse pedagogiek omarmd: het gedachtegoed van Ignatius, stichter van de jezuïetenorde, is de basis geworden voor het pedagogisch handelen. “Daar doen we helemaal niet gewichtig over. Die levensbeschouwing is ons ‘smoel’, maar we doen ons werk natuurlijk in een geseculariseerde samenleving. Ignatius blijkt heel goed te vertalen naar de huidige tijd.” Hij haalt er een A4’tje met die vertaling bij. Onderwijs volgens de Ignatiaanse pedagogiek richt zich op rijping van ‘heel de mens’. Leren wordt dan ook opgevat als “een menswordingsproces, een zoeken naar waar het echt om gaat: mens zijn mét en vóór de ander, naar het voorbeeld van Jezus”.

Hoe komt dat concreet tot uiting in het onderwijs? Het Stanislascollege streeft ernaar dat kinderen het geleerde verbinden met zichzelf. De nadruk ligt daarom op ervaren en reflecteren. Loogman: “Meer dan kennis onthouden gaat het erom dat ze die internaliseren. Bij poëzie kun je bijvoorbeeld ontroering voelen. Een natuurkundeleraar kan een fysisch verschijnsel koppelen aan de schoonheid van de natuur, aan ontzag, duurzaamheid of onze verantwoordelijkheid als mens. Bij geschiedenis ligt het voor de hand te spreken over goed en kwaad. Ik heb eens een foto getoond uit het boek *Im Namen des Führers*: twee kerels

met gepoetste laarzen laten zich op de kiek zetten met een huilend meisje. Hoe kan je dat bevatten? Dat maakt misschien nog wel meer indruk dan die aantallen doden tijdens de Holocaust. Daar gaat onderwijzen over in vormen. Een humanist zal dit in de term sociale vaardigheden vangen. Wij zijn niet bang om het naastenliefde te noemen."

Natuurlijk ligt de operationalisering bij leraren wel eens lastig, al onderschrijven ze de grondslag, stelt Loogman. Het is moeilijk maar wel de moeite waard om aandacht te blijven besteden aan de Ignatiaanse pedagogiek. Hij wijt het ook aan het "harde afrekenen" van het inspectiebeleid. "De inspectie let in toenemende mate op het rendement. Docenten zijn daarom geneigd zich daarop te concentreren. Dat is logisch. Maar wat heb je van je eigen middelbare schooltijd onthouden? De saamhorigheid tijdens toneel of op kamp, een auto-ongeluk van een klasgenoot. Dat blijft je bij. Het is als in de dichtregel: alles van waarde is weerloos." Katholieke scholen scoren landelijk het best, memoreert hij. "Analyseer dat eens. Zou dat niet juist door die brede, rijke vorming kunnen zijn?"

Met de hernieuwde keuze voor deze identiteit geeft de school een antwoord op de prestatiemaatschappij. Niet op de opkomst van allochtonen, benadrukt Loogman. Het Stanislascollege is een relatief witte school, al geldt dat niet voor de vestigingen in Rijswijk ("dichter bij de grote stad"). "Ook leerlingen met andere achtergronden heeft het open katholieke en interconfessionele onderwijs veel te bieden. Er zijn overigens weinig leerlingen, ouders of docenten actief lid van een parochie. Loogman schat in dat nog geen twintig procent kerkelijk actief is. "Het pluimage is gevarieerd. Maar deze pedagogiek, de vorming van heel de mens, verbindt ons."

Identiteitskalender

Het 'hogere' uit de Stanislasspreuk verwijst naar die vorming. En naar benutting van alle talenten. Zoals Loogman het verwoordt: "Mag het ietsje meer zijn, ietsje verder reiken?" De school biedt extra's zoals Chinees, Cambridge-Engels, cultuur, sport, zomerkampen. Er is een jaarlijkse Taizéreis, een Bruggeweekend, er zijn bezinningsdagen. Leerlingen schrijven brieven voor Amnesty, doen mee aan de vastenactie, of zamelen blikken in voor de voedselbank. Zo zijn zij mens voor een mens. Op de zogenoemde identiteitskalender staan bovendien vieringen: "Natuurlijk de kerstviering, die bij ons geen profane kerstmodeshow is.

"Het is misschien een gek woord, maar ik heb gekozen voor deze school om de 'nestgeur'. Ik ben van oorsprong katholiek en herken me in de sfeer: de school is solide, integer. Er is op een spirituele, beschouwelijke manier aandacht voor het kind en de omgeving. Ik ben niet meer traditioneel belijdend, ik wil het meer in de mensen zelf zoeken. Mijn zoon was een voorloper en een dondersteen. Daarover heb ik persoonlijke gesprekken gevoerd met de mentor, waaruit een warme betrokkenheid sprak. Nog steeds als ik hem tegenkom, is hij belangstellend. Ik ervaar geborgenheid, je gestut weten door een systeem. De jezuïeten zijn tolerant, niet dogmatisch: ze houden geen verhaal vanaf de preekstoel, maar inspireren. Bijvoorbeeld tijdens de gespreksavonden voor ouders. Ik laad mij eraan op."

Annet Zwinkels, moeder van Alexander, lid van werkgroep Ignatiaanse pedagogiek

We willen ze echt iets meegeven. Verder Allerzielen, Pasen, jaaropeningen en -sluitingen. Degenen die dat willen, kunnen na hun eindexamen in de kapel stilstaan bij deze verandering in hun leven." De activiteiten worden begeleid door de 'werkgroep i'.

Wat is er van de Poolse jongen Stanislas geworden? Hij trad toe tot de kloosterorde van de jezuïeten, maar stierf al op zijn achttiende, na een voetreis naar Rome. Sindsdien is hij beschermheilige van de jeugd en staat hij symbool voor jongeren die idealen nastreven. Bij zijn beeld staat een kaars. Als een leerling die wil laten branden, komt er een briefje bij met uitleg voor wie de kaars brandt, bijvoorbeeld voor zijn net overleden oma, of voor een speciale wens. Er ligt een boek naast waarin klasgenoten iets schrijven om die leerling een hart onder de riem te steken. Rector Loogman: "Deze maatschappij vraagt sterk om rituelen. Religie verzorgt die riten niet meer voor ze, en dit zijn daar nieuwe vormen van. We voorzien in een behoefte aan symbolen."

Erasmiaans Gymnasium, openbaar voortgezet onderwijs in Rotterdam

“Wel elitair, geen enclave”

Ex pluribus unum. Het is het motto van het Erasmiaans Gymnasium. Ofwel: eenheid uit verscheidenheid. Het benadrukt de saamhorigheid tussen de leerlingen op wat wordt genoemd ‘het zwartste gymnasium van Nederland’. De uitspraak is ontleend aan Augustinus, en knipoogt naar de traditionele vertaling ‘eenheid *in* verscheidenheid’. Typerend voor dit klassieke en strenge gymnasium, waar tegelijkertijd veel mogelijk is en dat midden in de moderne maatschappij staat.

“Laatst hoorde ik hoe een wit gymnasium werd aangesproken op de leerlingpopulatie. De leiding wilde best allochtonen op school, maar constateerde dat die niet kwamen: ‘ze zijn welkom als ze zich aanmelden’. Ik vind die houding hypocriet”, stelt rector Paul Scharff. “Op z’n minst berust die op een misverstand. Zo’n school staat in een wijk waar die leerlingen nooit komen; de taal en de cultuur op school zijn zó onbekend voor ze. Die barrières vanuit het milieu moet je zien weg te werken.”

Het volk verheffen

Het Erasmiaans wil het gymnasium voor leerlingen van verschillende achtergronden bereikbaar maken. Dat profiel werd nog eens versterkt door de documentaire ‘De nieuwe elite’ die de NPS in 2009 over de school maakte. Hoewel daarin vooral getalenteerde allochtone kinderen figureerden, wil de school ook kinderen emanciperen uit bijvoorbeeld een witte arbeiderswijk als Feyenoord. Het Erasmiaans maakt daarmee zijn openbare karakter waar: het wil de hoogste vorm van onderwijs toegankelijk maken voor iedereen. “Het volk verheffen voert wat ver, maar ik vind wel dat we een maatschappelijke functie hebben. Als het onderwijs al niet zo’n functie heeft, wie dan wel?” De overheid doet daar onvoldoende aan, merkt Scharff op. Excellentie wordt bevorderd, maar achterstanden worden niet ingelopen. “De huidige politiek benoemt integratie als een probleem van Nederland, maar het integreren wordt gezien als een probleem van de mensen zelf. Wij willen daaraan juist onze kleine bijdrage leveren.”

Twintig jaar terug was het Erasmiaans een wit ‘bollebozenbolwerk’, een afspiegeling van Kralingen en Hilligersberg, de twee chique wijken van Rotterdam. Er werden op vrijdagmiddag hockeyblaadjes uitgereikt. De verandering is heel klein begonnen, zonder dat de school daar speciale acties voor ondernam. “En als er één Chinees over de dam is, dan volgen er meer”. Inmiddels is zo’n twintig procent van de leerlingen van niet-westerse afkomst. Toch staat

het predikaat 'zwartste gymnasium' onder druk. Scharff legt uit: "Dat komt doordat we leerlingen moeten afwijzen. We krijgen meer aanmeldingen dan de 210 plekken die we voor eerstejaars te vergeven hebben. In die strijd zijn allochtonen wel een risicogroep. Het meest objectieve criterium voor plaatsing zijn de Citoscores, en die zijn bij hen vaak lager." Dat belemmert het gymnasium in het streven een stadsschool te zijn, meer een afspiegeling van de maatschappij. "We willen geen enclave zijn. Geestelijk elitair willen we blijven. Maar wel laagdrempelig."

Adoptie

Om het niet bij een streven te laten, is het Erasmiaans een tiental basisscholen aan het adopteren. Per school nodigen ze één of twee leerlingen van groep 8 uit om een middag per week naar het gymnasium te komen. "Ze maken er kennis met ons onderwijs, en we kunnen leer- en taalachterstanden bijspijkeren." Die leerlingen kunnen bovendien een rolmodel zijn voor anderen. Eenmaal op school is het zaak de leerlingen succesvol te laten zijn. Dat ziet het Erasmiaans als zijn opdracht: te zorgen dat de kinderen hun talenten ontplooien. "We dagen ze uit om niet voor een zesje te gaan. Ons eindexamenresultaat moet 0,4 hoger uitkomen dan het landelijk gemiddelde voor vwo's. We zijn een veeleisende school. We accepteren geen consumptieve houding; leerlingen moeten in beweging komen. Ook stellen we hoge eisen aan Latijn en Grieks, aan kennis en culturele vorming. Kunstgeschiedenis is verplicht. In die zin zijn we een traditioneel gymnasium: we willen onze afkomst niet verloochenen. De klassieke oudheid is de bron van onze beschaving."

Tegelijkertijd biedt de school de leerlingen veel ruimte. "We faciliteren kinderen in eigen keuzes die misschien niet vanzelfsprekend zijn. Als een leerling met een plan komt, of dat nu op sportief, cultureel, cognitief of onderzoekstechnisch gebied is, dan zoeken we altijd naar mogelijkheden. Dat is de kracht van onze school." De organisatie is daarom flexibel: wie hoge cijfers haalt, kan een deel van de lestijd naar een debatclub, een toneelrepetitie, of naar de TU Delft. "Niet onze structuur is leidend, maar hun ontplooiingskansen." Het belangrijkste knelpunt hiervoor is het rooster: "Roostermakers houden niet van flexibiliteit."

Gastheer

Omdat het Erasmiaans een grote school is (1100 leerlingen), kunnen er extra vakken worden aangeboden, zoals

"Op het Erasmiaans kun je gelijk in een gymnasiumklas starten. Dat was doorslaggevend voor mijn dochter, mijn vrouw en mij, ondanks dat we op vijftien kilometer van de school wonen. We hebben ook de inspectiesite geraadpleegd: de schoolresultaten waren goed. En we vonden het gebouw mooi: historisch, heel uitnodigend. Onderwijs en vorming op godsdienstige grondslag hebben we niet overwogen, daar wij principieel tegen zijn. Ik ben een voorstander van openbaar onderwijs. De vorming moet niet in het verlengde liggen van het geloof; dat is beperkend. Deze school is neutraal, iedereen is welkom. Dat merken we ook in de bejegening van ouders en leerlingen. Amal voelt zich er veilig. Ik weet niet of dat inherent is aan de intellectuele status, maar ik merk dat het anders is op de mavo van onze andere dochter. We zijn niet afgegaan op het aantal allochtonen. Misschien onbewust: op de scholenmarkt had het Erasmiaans wel een poster hangen van een gemêleerd gezelschap. Positieve discriminatie hoeft voor ons niet. Ieder kind heeft het recht op dit onderwijs, ook onze dochter moet gewoon aan de voorwaarden voldoen, de Citoscores. Als de school maar open staat voor zwart, wit of blauw."

Houcine Haddouche, vader van Amal, eerste klas

Spaans, filosofie, wiskunde-D of Chinees. Er zijn veel verrijkingsopdrachten en projecten. Zo is de bovenbouw een week per jaar Europees parlement. In de onderbouw is er ruimte voor bijvoorbeeld een DNA-onderzoeksproject in het ziekenhuis. Dat is voor leerlingen waarvan na het eerste rapport in november is gebleken dat het ze te gemakkelijk afgaat. Zij bedenken zelf een project. "Het resultaat presenteren ze aan de klas. Zo zien klasgenoten dat iedereen zijn eigen pad gaat. We geloven dan ook niet in aparte klassen voor hoogbegaafden." Het Erasmiaans is te vergelijken met een gastheer die iedereen welkom heet, vindt rector Scharff: "Een charismatisch en veeleisend persoon, maar zeer toegankelijk en uitnodigend." Met deze opstelling kan de school talenten benutten, ook van degenen voor wie het gymnasium in eerste instantie buiten het gezichtsveld ligt.

KAPEL

Hoornbeeck College, mbo met vestigingen in Amersfoort, Apeldoorn, Goes, Kampen en Rotterdam

“Keuzes leren maken vanuit een innerlijke overtuiging”

Wim Fieret heeft veertig jaar ervaring in het reformatorisch onderwijs – als docent én als bestuurder. Sinds kort is hij lector identiteit aan het Hoornbeeck College, het enige mbo op reformatorische grondslag in Nederland. “De leefwerelden van onze jongeren botsen. Het uitgaansleven op zaterdagavond strookt niet met wat ze op zondagochtend horen in de kerk. Wij rusten studenten toe om hiermee om te gaan.”

Het Hoornbeeck College (met vijf vestigingen en zo’n 5000 studenten) is bepaald geen diplomafabriek. De school is begin 2012 door de Keuzegids MBO-Studies voor de derde keer op rij uitgeroepen tot de beste Nederlandse mbo-instelling. De onderwijskwaliteit is hoog en ook op aspecten als sfeer en veiligheid scoort het Hoornbeeck goed. Wim Fieret denkt dat de identiteit van de instelling daarin een belangrijke rol speelt. “Voor ons is de Bijbel richtinggevend. Daarin staan richtlijnen voor zowel het maatschappelijke als het persoonlijke leven. De normen en waarden die wij hier op school aan studenten overbrengen, sluiten aan bij die van de kerk en van de gezinnen waaruit ze komen. Er is een grote gemeenschapszin. Die versterkt onze jongeren. De arbeidsdiscipline die hoort bij het protestantisme zal ook een rol spelen.”

Theemuts

De hechte gemeenschap van school, gezin en kerk is echter niet afgesloten van de wereld. Dat kan een spanningsveld opleveren. Fieret: “We zitten hier niet met z’n allen warm en veilig onder een theemuts. Jongeren hebben de wereld in hun broekzak, via hun mobieltje en via *Hyves* of *Facebook*. Digitale ontwikkelingen maken onze kring minder gesloten dan vroeger. Jongeren hebben ook meer keuzemogelijkheden en bewegen zich in verschillende werelden: het uitgaansleven, de vriendenkring, de werkplek en de kerk. Kijken ze bijvoorbeeld naar een film waarin overspel voorkomt, dan vragen ze zich af of ze er plezier aan mogen beleven.” Het lectoraat is ingesteld om te onderzoeken hoe de school – als medeopvoeder – jongeren nog beter kan voorbereiden op hun functioneren, vanuit reformatorische overtuiging, in een pluriforme samenleving. Er is nog

een reden om extra aandacht te besteden aan de identiteit. “Van buitenaf wordt ons vaak gevraagd wat wij doen en waarom wij het zo doen. We willen daar graag verantwoording over afleggen door onze identiteit explicieter te maken.” De resultaten van het lectoraat zullen worden gedeeld met andere reformatorische onderwijsinstellingen.

Hoe moet de school omgaan met het geschetste spanningsveld? Fieret vindt dat opvoeders zich moeten verdiepen in de leefwereld van jongeren. Zelf staat hij om die reden weer één dag in de week voor de klas. Daarnaast is het belangrijk om jongeren te laten zien wat zich in de wereld afspeelt. “De ramen moeten open blijven. Houden we ze dicht, dan doen we onze studenten tekort. 2012 is hún wereld. Er is weinig waar onze jongens en meisjes geen weet van hebben. Ze begrijpen waar Lady Gaga over zingt. Wij willen niet alleen voor de studenten denken en ze dingen verbieden. We leren ze zelf keuzes te maken, vanuit een verinnerlijkte overtuiging. Jongeren moeten zich bij dilemma’s die zich voordoen, afvragen wat de Bijbel ervan zegt. Of wat God zou willen dat ze doen.”

Studenten moeten een zekere exploratieruimte krijgen bij het ontdekken van de wereld, vindt Fieret. Het gebruik van mobiele telefoons is ingeburgerd, net als het kijken naar dvd’s. Van onze docenten verwachten we dat ze terughoudend omgaan met de massamedia. Televisie trof je in onze achterban niet aan, maar door de ontwikkeling van het internet heeft de discussie daarover een andere lading gekregen. Van onze achterban heeft nu 99 procent een internetverbinding – met een filter erop, dat voorkomt dat er geweld of porno de huiskamers binnenkomt.”

Fieret benadrukt dat de samenleving niet alleen de school in komt, maar dat omgekeerd de instelling ook wil bijdragen aan de samenleving. Maatschappelijke stages en de lessen burgerschap zijn op het Hoornbeeck heel belangrijk.

Zuurdesem

De docenten zijn degenen die de reformatorische identiteit uitdragen. Niet alleen verzorgen zij regelmatig dagopeningen, de leraar (of lerares) laat vooral in zijn gedrag en zijn woordgebruik zien dat de Bijbel zijn uitgangspunt is. Het reformatorische gedachtegoed is verweven in alle lessen, niet alleen in maatschappijleer, ethiek en godsdienst. “We werken volgens de Bijbelse zuurdesemgedachte,” zegt Fieret. “Onze geloofsopvatting doordesemt het hele deeg.

"In mijn persoonlijke leven staat Gods woord centraal. Ik probeer mijn leven daarnaar in te richten. Ik kies met volle overtuiging voor het reformatorisch onderwijs. Van de school verwacht ik dat die mijn kind zoveel bagage meegeeft, dat hij voor zijn principes durft te staan, en dat hij bestand is tegen alles wat hij tegenkomt in het leven. Wij zijn thuis hoofdverantwoordelijk voor de opvoeding, de school is een verlengstuk. Ik ben erg tevreden over hoe het Hoornbeeck omgaat met de reformatorische identiteit. Er is veel aandacht voor de manier waarop je als christen functioneert in een samenleving waarin een ander waarden- en normenpatroon overheerst. Er wordt veel over gesproken. Wie ben je en wat straal je uit? Wat doe je bijvoorbeeld als er op een stageplek acht uur lang popmuziek wordt gedraaid en je hebt er hinder van? De studenten wisselen ervaringen uit. Tijdens godsdienstlessen, maar ook in andere uren. Mijn zoon ervaart het als prettig, hij krijgt veel praktische tips. Dat de school de ramen opengooit, vind ik prima. Jongeren hebben inderdaad de wereld in hun broekzak. Die kan je ze niet meer afnemen. Dat zou erg naïef zijn. De sturing van ons als ouders en van de school is ook daarin onmisbaar."

Tineke Kempeneers, zoon in de opleiding junior accountmanager, mbo-4, in Rotterdam

Bij de lessen economie of bouwtechniek is bijvoorbeeld goed rentmeesterschap van belang. We gaan op een verantwoordelijke manier om met de schepping, dus werken we efficiënt en gebruiken we duurzame materialen. Bij welzijn en gezondheidszorg is naastenliefde een belangrijke waarde."

De opdracht van het Hoornbeeck College is om goede beroepskrachten of kandidaten voor een vervolgopleiding te leveren, die weten waar ze voor staan. "Persoonlijke groei, de voorbereiding op een opleiding en op participatie in de maatschappij komen hier alle drie goed tot hun recht. Als ik de school zou moeten vergelijken met een persoon, dan zou het een man zijn, ongeveer 35 jaar oud, die weet wat hij wil. Hij beschikt over een zekere mate van zelfverzekerdheid zonder eigenwijs te zijn. Hij kijkt met een frisse blik naar de samenleving en probeert na te gaan wat de betekenis is van wat hij ziet, en hoe hij kan helpen. Een betekenisgever voor jonge mensen."

Tot slot

Eendracht in verscheidenheid, het officiële motto van de Europese Unie, zou ook het motto van dit jaarboekje kunnen zijn. De geportretteerden streven – elk vanuit hun eigen levensovertuiging – hetzelfde na. Ze willen het beste halen uit leerlingen of studenten, en bruggen slaan naar anderen.

"Laten we het hebben over de overeenkomsten in plaats van over de verschillen tussen mensen," zegt Janneke van Eldonk, directeur van het islamitische Imam Albogari, in deze uitgave. En ze voegt eraan toe: "Zoveel verschillen zijn er niet".

Zo is het maar net. De geportretteerden in dit boekje vertrekken vanuit verschillende levensovertuigingen, maar komen op hetzelfde uit. De waarden die ze aan kinderen en jongeren willen overbrengen zijn universeel: respect tonen voor anderen, je bekommeren om je medemens, volwaardig meedraaien in de samenleving en er een steentje aan bijdragen. Alle geïnterviewden vinden het belangrijk dat jongeren zich kunnen ontplooien in een omgeving die ze kennen en waarin ze gekend worden. Een omgeving die idealiter aansluit op wat de jongeren thuis gewend zijn. Zo krijgen ze de kans vanuit een stevige eigen identiteit de verbinding te maken met de rest van de samenleving.

Dat is precies wat artikel 23 beoogt. Al in 1917 erkende de wetgever via het grondwetsartikel dat Nederland een land is van minderheden met uiteenlopende opvattingen over onderwijs en opvoeding. De rijksoverheid werd verantwoordelijk gesteld voor een samenhangend stelsel van onderwijsvoorzieningen, maar dat hoefde niet te bestaan uit louter levensbeschouwelijk neutrale scholen. Katholieke en protestante scholen werden gelijkgeschakeld aan openbare. Onderwijsvrijheid was een feit.

Bijna honderd jaar later blijkt die vrijheid goed te hebben gewerkt. Ze heeft zelfs, zegt hoogleraar geschiedenis James Kennedy, politieke spanningen weten te voorkomen. Anno 2012 is onderwijsvrijheid onverminderd belangrijk. Aan het wezen van artikel 23 hoeft niets te worden veranderd. Nederland is meer dan ooit een pluriforme samenleving. Opvattingen over onderwijs en opvoeding zijn in aantal alleen maar toegenomen.

Wel is een ruimere interpretatie van artikel 23 noodzakelijk om tegemoet te komen aan de eisen van de moderne samenleving. En de complexiteit van het moderne leven vraagt om steviger overheidsoptreden in het stelsel als geheel, om onderwijskwaliteit te kunnen garanderen. En natuurlijk moeten we ervoor blijven waken dat onderwijsvrijheid botst met persoonlijke vrijheden. Dat kan het geval zijn bij het toelatings- of personeelsbeleid van streng religieuze scholen. Al heeft James Kennedy ook hier een punt als hij zegt dat artikel 23 *juist* voor deze minderheidsgroepen van belang is. Hoe dan ook: aan artikel 23 hoeft niets te worden veranderd. Vrijheid maakt het verschil.

Een stevige basis
iedere leerling
Verkenning
Maatschappelijke achte
van de toekomst

Lijst van uitgebrachte adviezen en verkenningen in 2011

Naar hogere leerprestaties in het voortgezet onderwijs
(28 februari)

Excellente leraren als inspirerend voorbeeld
(7 maart)

Onderwijs vormt
(29 maart)

Goed opgeleide leraren voor het (voorbereidend) middelbaar beroepsonderwijs
(19 april)

Om de kwaliteit van het beroepsonderwijs
(19 april)

Passend onderwijs voor leerlingen met een extra ondersteuningsbehoefte
(4 mei)

Toetsing in het primair onderwijs
(30 mei)

Een stevige basis voor iedere leerling
(20 juni)

Wijziging van de Wet studiefinanciering
(22 juli)

Advies op grond van artikel 76m, zesde lid WVO
(1 augustus)

Profielen in de bovenbouw havo-vwo
(29 augustus)

Hoger onderwijs voor de toekomst
(22 september)

Weloverwogen gebruik van Engels in het hoger onderwijs
(11 oktober)

Ruim baan voor stapsgewijze verbeteringen
(8 november)

Maatschappelijke achterstanden van de toekomst
(8 december)

Voor informatie over deze en andere publicaties: www.onderwijsraad.nl

Colofon

De Onderwijsraad is een onafhankelijk adviescollege, opgericht in 1919. De raad adviseert, gevraagd en ongevraagd, over hoofdlijnen van het beleid en de wetgeving op het gebied van het onderwijs. Hij adviseert de ministers van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap en van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie. De Eerste en Tweede Kamer der Staten-Generaal kunnen de raad ook om advies vragen. Gemeenten kunnen in speciale gevallen van lokaal onderwijsbeleid een beroep doen op de Onderwijsraad.

De raad gebruikt in zijn advisering verschillende (bijvoorbeeld onderwijskundige, economische en juridische) disciplinaire aspecten en verbindt deze met ontwikkelingen in de praktijk van het onderwijs. Ook de internationale dimensie van educatie in Nederland heeft steeds de aandacht.

De raad adviseert over een breed terrein van het onderwijs, dat wil zeggen van voorschoolse educatie tot aan postuniversitair onderwijs en bedrijfsopleidingen. De producten van de raad worden gepubliceerd in de vorm van adviezen, studies en verkenningen. Daarnaast initieert de raad seminars en websitediscussies over onderwerpen die van belang zijn voor het onderwijsbeleid.

Tekst:
Francissen Communicatie, Amsterdam
MIES/tekst en training, Den Haag

Ontwerp en layout:
Balyon, Zoeterwoude

Fotografie:
Josje Deekens, Den Haag

Drukwerk:
DeltaHage, Den Haag

© Onderwijsraad, Den Haag.
Alle rechten voorbehouden.
All rights reserved.

ONDERWIJS raad

Nassaulaan 6 - 2514 JS Den Haag
www.onderwijsraad.nl